

DOI: 10.15276/ETR.02.2024.2
DOI: 10.5281/zenodo.11238115
UDC: 339.137.2
JEL: C1, E5, G21, Q1, Q12

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ

FINANCIAL MECHANISM OF FUNCTIONING OF AGRICULTURAL INDUSTRIAL COMPLEX ENTERPRISES AND ENSURING AVAILABILITY OF CREDIT RESOURCES

Svitlana V. Andros, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"
National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5561-901X
Email: andros.sv@ukr.net

Received 14.02.2024

Андрос С.В. Фінансовий механізм функціонування підприємств агропромислового комплексу та забезпечення доступності кредитних ресурсів. Науково-методична стаття.

Вивчено теоретичні аспекти становлення та розвитку фінансово-кредитного механізму агропромислового комплексу. Визначена специфіка кредитних відносин в сфері аграрного виробництва. Проаналізовано ринок кредитних ресурсів суб'єктів агропромислового комплексу та можливості розширення фінансових відносин у сільському господарстві. Проаналізовано існуючу практику надання сільськогосподарським підприємствам позикових коштів кредитними установами. Проаналізовано процес трансформації державної політики підтримки становлення та розвитку сфери аграрного виробництва кредитними ресурсами та обґрунтовано необхідність внесення відповідних змін. Запропоновано практичні заходи щодо елімінації прогалів у існуючій практиці фінансових і кредитних взаємозв'язків між суб'єктами агропромислового комплексу та кредитними установами.

Ключові слова: аграрні підприємства, агропромисловий комплекс, банки, кредитні ресурси, сільськогосподарське кредитування, фінансовий механізм, кредитне забезпечення, фінансова підтримка держави

Andros S.V. Financial Mechanism of Functioning of Agricultural Industrial Complex Enterprises and Ensuring Availability of Credit Resources. Scientific and methodical article.

Theoretical aspects of the formation and development of the financial and credit mechanism of the agro-industrial complex have been studied. The specifics of credit relations in the field of agricultural production are determined. The market for credit resources of subjects of the agro-industrial complex and the possibilities of expanding financial relations in agriculture are analyzed. The current practice of providing agricultural enterprises with borrowed funds by credit institutions is analyzed. The process of transformation of state policy to support the formation and development of the agricultural sector with credit resources is analyzed and the need to make appropriate changes is substantiated. Practical measures are proposed to eliminate gaps in the existing practice of financial and credit relationships between subjects of the agro-industrial complex and credit institutions.

Keywords: agricultural enterprises, agro-industrial complex, banks, credit resources, agricultural lending, financial mechanism, credit provision, financial support from the state

Одним із найважливіших завдань економіки України є створення підходящих умов для сталого розвитку сфери аграрного виробництва, що забезпечує життєві потреби населення. Сільськогосподарське виробництво через свою сезонність, тривалість виробничого циклу, залежність від природних факторів та інші особливості гостро потребує позикових коштів для задоволення сезонних потреб у фінансових ресурсах. Нинішня ситуація в агропромисловому комплексі (АПК) свідчить про нестабільність і порушення виробничо-господарських зв'язків між його ланками, скорочення державного фінансування та відсутність коштів у сільських виробників на закупівлю добрив, пестицидів, паливно-мастильних матеріалів та обладнання та збільшення неплатежів між компаніями. Перелічені негативні явища призвели до скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, скорочення площ під основними культурами та тваринництва, різкого погіршення фінансового становища сільськогосподарських товаровиробників та збільшення їх заборгованості за кредитами банків.

Серед основних причин спаду виробництва в агропромисловому комплексі відмітимо наступні: воєнний стан; проведення державою економічно необґрунтованої цінової, фінансової, кредитної та податкової політики; недостатня фінансова підтримка сільських товаровиробників; непослідовне застосування надійних механізмів управління ринком замість існуючих нормативно-правових актів; різкий розрив існуючих економічних зв'язків, посилення нерівномірного обміну між сільським господарством і промисловістю; монополія переробних, заготівельних і сервісних підприємств.

Актуальність питання визначається тим, що на сучасному етапі необхідно створити економічні

умови для стабілізації та подальшого розвитку агропромислового виробництва, посилити роль фінансового механізму, функціонування якого охоплює дуже важливу сферу економічних відносин, пов'язану з розподілом і перерозподілом валового національного продукту, необхідно також перебудувати систему державної підтримки для підвищення ефективності сільського господарства.

Робота суб'єктів АПК в ринкових умовах без налагодження відповідних кредитних відносин немислима та неефективна. В умовах різного рівня цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, подорожчання кредитних ресурсів, високих податкових платежів, війни та інших негативних макроекономічних процесів фінансова система стала нестійкою. Це призвело до зменшення фінансово-кредитних ресурсів, що спрямовуються на розвиток сільського господарства, гострої нестачі коштів для здійснення безперервного процесу аграрного виробництва та капітальних вкладень. Водночас збільшення обсягів державної фінансово-кредитної підтримки аграрного сектору супроводжується зменшенням її ефекту. Необхідність наукового осмислення та вирішення проблем організації та проектування фінансового механізму функціонування підприємств аграрної сфери та розвитку кредитних взаємин зумовила актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Багато вчених стояли у витоків наукового осмислення питань фінансування народного господарства України. Вчені-економісти всебічно дослідили питання, пов'язані з необхідністю, сутністю та принципами кредитування, надання позикових коштів сільськогосподарським підприємствам, оцінки кредитоспроможності позичальників [1, 2]. Праці науковців створили підґрунтя для проведення нових теоретичних досліджень проблеми проектування фінансово-кредитного механізму сільськогосподарського виробництва.

Цілий ряд проблем організації фінансово-кредитного механізму аграрного сектора агропромислового комплексу висвітлені в працях зарубіжних економістів. Так, А.Р. Ханал і О. Омобітан (Khanal and Omobitan, 2020) виконали аналіз цінних чинників, чинників ризику та факторів угод, факторів доступу та простоти фінансування сільського господарства у сільській місцевості, що впливають на кредитні обмеження, отже і на продуктивність ферм [3]. П.Дж. Баррі і Л.Дж. Робісон (Barry and Robison, 2002) дослідили відносини кредитор-позичальник, фінансове зростання та міжчасовий аналіз, теорію портфеля та фінансовий ризик, структуру сільського господарства, а також постачальників фінансового капіталу з приватного та державного сектору [4]. У статтях П. Ціан Фальковського та інших, А. Абдалла, В. Хан та інших, а також А.Е. Агбоджі і А.А. Джонсон (Ciaian et al., 2012; Abdallah, 2016; Khan et al., 2017; Agbodji and Johnson, 2019) аналізується, як доступ ферм до сільсько-

господарських кредитів впливає на розподіл ресурсів та продуктивність, а також технічну ефективність ферм [5-8]. У свою чергу Д. Флетшнер та інші (Fletschner et al., 2010) із застосуванням двоетапного аналізу оцінили вплив доступності сільськогосподарського кредиту на фінансову ефективність ферм на півночі Перу [9]. Так, Дж. Чісаса і Д. Макіна, а також Т. Лю та інші (Chisasa and Makina, 2013; Liu et al., 2021) своїм дослідженням довели, що на підприємницькі рішення фермерських домогосподарств позитивно впливає саме використання кредиту, а не доступ до кредиту [10, 11]. Результати аналізу Д.У. Акласато та інших (Acclassato Houensou et al., 2021) показали, що доступ до кредитів позитивно впливає на продуктивність дрібних фермерів: приріст становить 15%. Це, в свою чергу, вимагає необхідності розробки політики підтримки дрібних ферм, щоб вони були більш продуктивними та сприятливими для сільськогосподарського зростання [12]. На думку, Е.Р. Кастор і Е.К. Тейшейра, а також Д. Ахмад та інших (Castro and Teixeira, 2012; Ahmad et al., 2018) тривала офіційна процедура кредитування, політичний та бюрократичний вплив та нераціональне використання кредитів є основними завадами на шляху зниження загального обсягу сільськогосподарського виробництва [13, 14]. Л. Зех і Г. Педерсон (Zech and Pederson, 2004) розробили модель кредитного ризику, що враховує галузеві кореляції та застосовується до кредитного портфеля сільськогосподарської кредитної асоціації для розподілу збитків за кредитами [15]. У своїй статті І.Н. Якубу і І. Абдалла (Yakubu and Abdallah, 2021) показали, що, за винятком банківських депозитів, широка грошова маса та кредитування банками сільськогосподарського сектора суттєво впливають на економічне зростання [16]. Амарал А.К.М. та інші (Amaral et al., 2021) виконали аналіз ефективності бразильського сільського господарства та його фінансової політики за допомогою доступності субсидованих сільських кредитів для фермерів [17].

Як бачимо, у багатьох публікаціях розглядаються лише окремі фрагменти складної проблематики кредитних взаємозв'язків в аграрній сфері. Нині мало фундаментальних досліджень з проблеми становлення ринкової системи кредитних відносин у сільському господарстві. Крім того, у більшості випадків означені питання досліджуються ізольовано, без прив'язки до інших ключових елементів фінансово-кредитного механізму регулювання сільськогосподарського виробництва. Взаємовідносини сільськогосподарських підприємств і кредитних установ ще не були предметом комплексного та глибокого дослідження, що призвело до відсутності концептуального їх вирішення, що ускладнює реформування та сталий розвиток суб'єктів АПК. Усе це суттєво гальмує процес формування теоретико-методологічної бази та вирішення практичних аспектів щодо удосконалення фінансового механізму функціонування суб'єктів

АПК та розвитку кредитних відносин. Саме тому виникла необхідність для подальшого розгляду окресленої проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Ринкова аграрна економіка, закономірності та тенденції її розвитку свідчать про об'єктивну потребу сільського господарства у формуванні власної банківської кредитної системи як передумови успішного та ефективного функціонування, здатної тимчасово забезпечити вільні кошти та акумулювати своєчасні платежі та видачу кредитних коштів, поліпшити умови кредитування, створити умови для довгострокового кредитування та стимулювати господарства до ефективного використання ресурсів. В умовах різниці цін на аграрну продукцію та продукцію промислових підприємств, високих темпів інфляції та інших несприятливих макроекономічних процесів кредитна система залишається нестійкою. Це призводить до гострої нестачі коштів для поточної аграрної виробничої діяльності та капітальних вкладень. Новий фінансовий механізм у сільському господарстві наразі формується. Численні факти свідчать про недостатню ефективність існуючого механізму підтримки державою аграрної сфери. Одним словом, зростання продуктивності виробництва аграрної продукції можливе лише на основі широкого використання наукових розробок, впровадження передового досвіду та гнучкого державного регулювання через систему ринкових механізмів. Причини кризових явищ у сільському господарстві криються не лише в макроекономічних чинниках і різкому послабленні державного регулювання на макроекономічному рівні, а й у недостатньому врахуванні регіональних відзнак агропромислового комплексу при розробці державної аграрної політики. Відмінності економічного потенціалу українських суб'єктів АПК потребують реалізації власних підходів до формування фінансового механізму. Ситуація, що склалася, вимагає вдосконалення існуючих і пошуку нових шляхів вирішення окресленої проблеми.

Метою статті є обґрунтування теоретичних положень щодо розвитку фінансово-кредитного механізму функціонування підприємств агропромислового комплексу в складні часи війни.

Методологічною основою статті є класичні та неокласичні теорії ринкової економіки, праці зарубіжних та вітчизняних авторів з досліджуваної проблеми. У статті використано українське законодавство з проблем грошового обігу, банківської справи і кредиту, фінансів, у тому числі і в сільському господарстві. Як загальнонаукові методи економічного дослідження використовуються діалектичний метод – при дослідженні теоретичних аспектів становлення та розвитку фінансово-кредитного механізму агропромислового комплексу та системний метод – при визначенні специфіки кредитних відносин у сфері

аграрного виробництва. При виконанні статті також використовувалися традиційні методи економічних досліджень: абстрактно-логічні – при аналізі ринку кредитних ресурсів суб'єктів агропромислового комплексу та можливості розширення фінансових відносин у сільському господарстві; статистичні спостереження – при оцінюванні існуючої практики надання сільськогосподарським підприємствам позикових коштів кредитними установами; економічні порівняння – при розгляді процесу трансформації державної політики підтримки становлення та розвитку аграрної галузі кредитними ресурсами та обґрунтуванні необхідності внесення відповідних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження

Чинна система кредитування аграрного господарства, незважаючи на її реформування в останнє десятиліття, не зовсім відповідає економічним інтересам сільського господарства – банки не зацікавлені в наданні кредитів, особливо довгострокових, обсяги яких мають тенденцію до зниження, зберігаються високі процентні ставки та практика неповернення кредитів банкам через неефективне їх використання господарствами, значні ризики та відсутність ефективного механізму повернення, а також складну макроекономічну ситуацію. Фактично відсутній розвинутий кредитний ринок, тому вплив цієї системи на ефективність аграрної економіки залишається низьким. Через те, що з деяких регіонів вивозяться значні грошові ресурси, відбувається їх концентрація, в окремих територіях відбувається фінансове зношення аграрного сектору економіки та використання коштів у сфері спекулятивних операцій.

В умовах російської воєнної агресії сільськогосподарське кредитування набуває все більшого значення. Це зумовлено, по-перше, необхідністю подолання суперечностей між постійним формуванням грошових запасів, що депонуються в процесі обороту на аграрних підприємствах, та їх повним використанням на відтворювальні потреби, по-друге, забезпеченням безперервного процесу обороту капіталу в умовах функціонування суб'єктів агропромислового комплексу з різним періодом грошового обігу; по-третє, належна організація функціонування засобів обігу та платежів з урахуванням кредитного характеру безготівкових грошових знаків; по-четверте, досягти комерційної організації управління аграрним підприємством.

Нинішня система кредитування спрямована на прибутковість у галузях з високою оборотністю капіталу. Через низьку рентабельність і відносно низьку віддачу від інвестованого капіталу поточна процентна ставка за кредитами унеможливує участь аграрного сектору на ринку позикового капіталу.

Реальне економічне становище сільських виробників не дозволяє віднести їх до кредитоспроможних. Ризик для коротко- та довгостроко-

вих інвестицій дуже високий, політична ситуація в країні нестабільна, здатність державних органів ризикувати та надавати потенційним інвесторам необхідні гарантії низька. Усе це робить сільськогосподарське виробництво закритою для зовнішніх інвестицій сферою та малодоступною для вітчизняних банківських структур.

Одні тільки товарні кредити та лізинг, без паралельних грошових кредитів, не можуть повністю вирішити всі проблеми боргового фінансування на селі. Крім того, війна, постійне стрімке зростання собівартості продукції, зменшення виробництва обсягів продукції, відсутність належної ринкової інфраструктури та низький платоспроможний попит населення позбавили господарства обігових коштів.

В умовах ринкової економіки існує об'єктивна тенденція до зростання ролі кредитних відносин; вони стають найважливішою ланкою господарського механізму, а кредитні установи – центрами стимулювання, регулювання та координації економіки. В основі цієї тенденції лежать об'єктивні процеси, зокрема зростання, концентрація, інтеграція виробництва та посилення ролі партнерства [2].

Фінансово-кредитні відносини відображають сторону економічних взаємозв'язків, що стосується формування і використання фінансових ресурсів, їх розподілом і перерозподілом між усіма суб'єктами господарювання (підприємствами, населенням, державою). Матеріальною основою фінансово-кредитних відносин є грошові ресурси.

У сільському господарстві фінансово-кредитним зв'язкам притаманні низька особливостей, пов'язаних з виробничою аритмічністю, коливаннями погодних умов, відмінністю у часі виготовлення продукції з часом надходження продукції, що призводить до значних коливань потреби сільського господарства в грошових коштах. Все перелічене зумовлює об'єктивну потребу часткового бюджетного фінансування та залучення кредитних ресурсів з погашенням у ті періоди року, коли прибуток від продажу продукції перевищує собівартість продукції. Соціально-економічна ефективність цих відносин криється в можливості трансформувати тимчасово вільні гроші в функціонуючий капітал, забезпечувати розширення виробництва, технічний прогрес і стимулювати роботодавців забезпечувати нові робочі місця, що сприятиме фінансовій стабілізації як позичальників, так і кредиторів, всіх суб'єктів ринкової економіки. Кредитні ресурси і кредитні відносини містять певні нормативи ефективності використання ресурсів і тому позитивно впливають на ефективність економіки. Передумовою розвитку кредитних відносин між банками та сільськогосподарськими підприємствами є особлива роль держави як регулятора в цій сфері. Цього можна досягти як за рахунок преміювання, надання гарантій з бюджету, так і за рахунок економіко-правового регулювання. Також необхідно запровадити ліміти процентних ставок за кредитами, наданими комерційними

банківськими установами аграрному сектору економіки, а також забезпечити контроль за дотриманням вимог цього коридору щодо зміни цін на кредити.

Кредитний механізм в аграрному секторі можна представити як організовану сукупність різноманітних, взаємопов'язаних елементів процесу кредитування або як певну сукупність методів раціонального використання основних і оборотних коштів аграрних підприємств і позикового капіталу банків, умови використання та повернення залучених коштів. Кредитний механізм агропромислового комплексу, якщо не брати до уваги певні його притаманні риси, підкоряється загальним кредитним принципам, виробленим багатовіковою практикою, наприклад, ощадливості, ефективності, цілеспрямованості, терміновості та матеріальної забезпеченості кредиту. Принципи кредитування стають вирішальними в ринковій економіці. Можна виділити загальні риси організації кредитних відносин, властиві будь-якій економічній системі. Зокрема, корпоративний кредит служить двом основним цілям: кредитування запасів і витрат від основної виробничої діяльності, і кредитування капітальних витрат [1].

Існування цих напрямків кредитування зумовлене відмінностями та особливостями кругообігу оборотних і основних фондів аграрних підприємств. Оборотні кошти мають більшу мобільність і швидкість обертання, тому обслуговування кредиту має коротші терміни кредитування та погашення. Рух основного капіталу, навпаки, є більш тривалим процесом, який потребує значних умов кредитування та якісно іншого механізму встановлення кредитних відносин.

Поширеною проблемою, яку постійно вирішують банки, є завдання вибору об'єктів кредитування на основі аналізу ризиків, тобто власні та сторонні кошти. Кредит не може повністю замінити аграрним підприємствам власні джерела формування оборотного та основного капіталу. Складні воєнні умови, пристосування до них переважної маси приватних товаровиробників і банківського капіталу в агропромисловому комплексі призвели до суттєвих змін у їхніх відносинах і використовуваному кредитному механізмі. Ці особливості кредитної системи для пристосування до аграрного сектора можна визначити наступним чином.

По-перше, на відміну від поширеної в минулому вітчизняної практики кредитування аграрних підприємств на основі реалізації (або авансування витрат до появи коштів у ринковій економіці для сільськогосподарських товаровиробників та підприємств переробної промисловості в агропромисловому комплексі, кредитування стає основною формою під заставу (землі, іншого майна, готової продукції).

По-друге, єдино можливим принципом, який стає загальнозастосовним у даний час, є принцип матеріальної забезпеченості кредитування, який

супроводжується розробкою та прийняттям відповідних правових зобов'язань, що забезпечують повернення кредитів (заставні та інші спеціальні зобов'язання позичальника по відношенню до кредитора).

По-третє, суттєво змінюються та вдосконалюються інші принципи кредитування, наприклад, їх спрямованість, диференціація та такий принцип, як строк кредитування стає більш гнучким, особливо на додаток до довгострокових та короткострокових кредитів. З'являється проміжний тип, що займає дедалі важливішу позицію в аграрному секторі – середньострокові кредити.

Четверте, посилення ролі державного регулювання, насамперед методами, що відповідають умовам ринкової економіки (державне підприємство, засноване на управлінні частками державної власності, формування системи державних закупівель продукції, активне втручання держави через амортизаційну політику в інвестиції) розвиток адекватної кредитної бази в розмірах, визначених національними або уповноваженими банками.

П'яте, широке використання в аграрному секторі специфічних форм кредиту, які надаються на конкурсній основі різними видами банків, зокрема лізингового, комерційного та кооперативного. Особливо важлива роль кредиту в організації оборотних коштів для аграрних підприємств, які мають сезонні умови постачання на виробництво або збут. Таким підприємствам потрібен кредит для створення тимчасових резервів.

У період повоєнного відновлення форми і методи короткострокового кредитування мають значною мірою враховувати такі особливості кредитування сільського господарства: повільну оборотність на стадії виробництва через тривалість технологічного процесу в землеробстві та тваринництві; необхідність створення великих обсягів виробничих резервів (насіння, кормів, добрив, біопрепаратів, пестицидів та інших), що тягне за собою витрати значних коштів; поступове і нерівномірне зростання витрат, що закінчується в кінці виробничого циклу поверненням коштів у вигляді одноразової реалізації отриманої продукції, тому сільським виробникам вигідніше покривати сезонні витрати за рахунок позики, ніж за рахунок власних коштів, оскільки останні повинні накопичити значні суми, які визначають ціну покупки та отриманий прибуток; вплив несприятливих погодних умов та стихійних лих, що призводить до недобору сільськогосподарської продукції та прямих збитків, що потребує створення страхових резервів; значна частина внутрішнього обороту – значна частина фондів відтворюється в самому господарстві (корми, насіння, молодняк), а їх вартість не перевищує товарно-грошового рівня обігу (обсяг товарної

продукції у сільському господарстві менший за валову кількість отриманої продукції).

Банківські кредити не можуть повною мірою компенсувати брак грошей у господарствах. Однією з причин обмеження сільськогосподарського кредитування є особливі ризики, з якими стикаються банки при кредитуванні цієї галузі. Ризики є наслідком як об'єктивних (клімат, погодні умови, стихія, посухи, віддаленість), так і суб'єктивних причин (незавершеність реформ, серйозні помилки в їх проведенні, кризовий стан більшості аграрних підприємств, неліквідність їх балансів), а також специфіки функціонування галузі [1]. До специфічних ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств належать: підвищена нестабільність фінансового стану клієнтів; невідповідність між довгостроковими потребами компаній і короткостроковими ресурсами, доступними банку; фіскальна нестабільність; сезонні коливання обсягів сільськогосподарського виробництва; труднощі, пов'язані зі збутом продукції; неплатежі або затримки в надходженні виручки від реалізації; позичальники не мають ліквідної застави за кредитами; низька прибутковість сільськогосподарських кредитних операцій; неадекватна нормативно-правова база аграрного кредитування.

Таким чином, потреба в кредиті виникає з того, що воєнні умови вимагають раціональної організації оборотного капіталу та його участі в мінімальних розмірах на кожному етапі кругообігу. В умовах війни через дефіцит власних ресурсів у більшості сільськогосподарських товаровиробників немає можливості здійснювати не тільки розширене, а й просте відтворення. В умовах російської воєнної агресії аграрні підприємства навіть не мають фінансових ресурсів для фінансування виконання життєво важливих для підприємства робіт. На сьогоднішній день у фінансуванні сільського господарства можна спостерігати такі тенденції: держава прагне скоротити безоплатне фінансування товаровиробників; через збитковість сільськогосподарського виробництва зовнішні інвестиції найближчим часом важко очікувати; відбувається скорочення власних ресурсів сільгоспвиробників.

Удосконалення механізму аграрного кредитування має передбачати зниження кредитної відсоткової ставки. Зараз вона надзвичайно завищена, що не спонукає компанії користуватися позиками та ускладнює їх погашення та виплату. Високі процентні ставки є результатом як мікро-, так і макроекономічних причин. Тому стабілізацію макроекономіки та розвиток усіх видів ринків слід розглядати як передумову зниження процентних ставок та активізації кредитних відносин.

Залишки коштів за кредитами сільському господарству та частка токсичних кредитів у портфелі банків представлені на рис. 1.

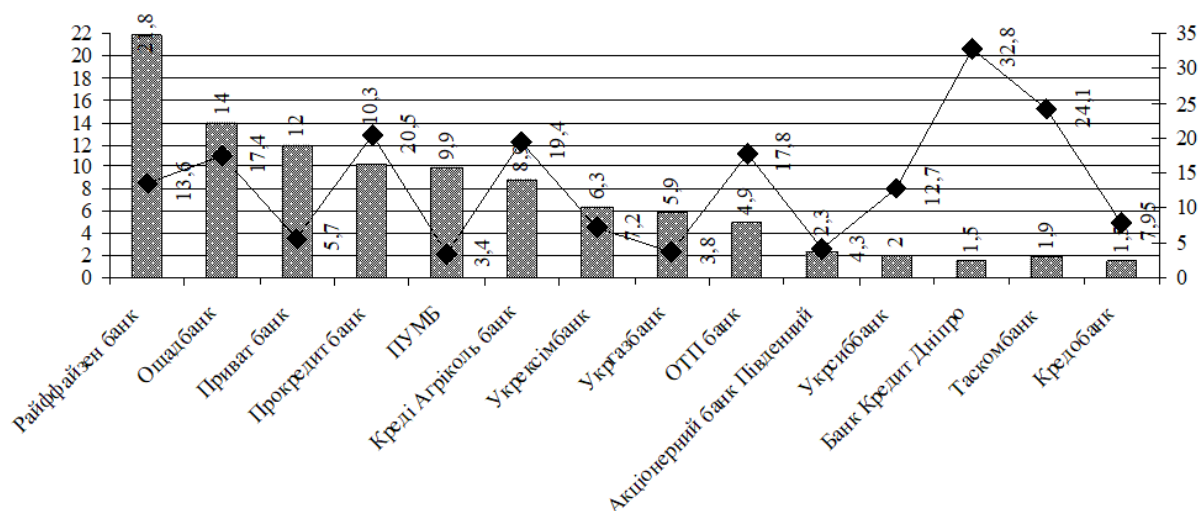

Рисунок 1. Залишки коштів за кредитами сільському господарству та частка токсичних кредитів у портфелі банків станом на 1 березня 2023 року

Джерело: складено автором за матеріалами [18]

Як видно на рис. 1, за аналізований період найбільша частка токсичних кредитів відзначається у Банк Кредит Дніпро (32,8%). До речі, Банк Кредит Дніпро (1,5 млрд. грн.) знаходиться майже на кінцевій позиції у наданні кредитних коштів сільському господарству із досліджуваних нами банківських установ [19].

Аналіз практики кредитування аграрного сектору України показав, що функціонування сільського господарства як гаранта продовольчої безпеки країни неможливе без своєчасної

фінансової підтримки та державного контролю. Використовуючи механізм кредитування, держава намагається в складні воєнні часи підтримувати сільгосптоваровиробників, шляхом надання субсидій на компенсацію частини витрат на сплату відсотків за кредитами. Збільшення фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників зі сторони держави станом на 04 грудня 2023 року вказує на певною мірою покращення ситуації в аграрній галузі (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка залучення кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» в розрізі банків станом на 04 грудня 2023 року

Банки	Кількість сільськогосподарських товаровиробників, які залучили кредити			Обсяг залученого кредиту/кредитної лінії		
	Всього	у тому числі за програмою 5-7-9%	питома вага в межах усіх банків, % *	Всього по всіх програмах кредитування	у тому числі за програмою 5-7-9%	питома вага в межах усіх банків, % **
1	2	3	4	5	6	7
Креді Агріколь банк	238	181	1,8	15 454 654,78	1 555 986,72	3,9
Ощадбанк	4 331	4 023	40,2	10 851 142,13	7 808 726,97	19,8
ПриватБанк	3 923	3 211	32,1	10 477 509,19	9 891 954,68	25,1
Прокредит Банк	865	660	6,6	6 476 955,77	4 727 383,21	12,0
ПУМБ	545	442	4,4	6 059 998,57	3 811 261,90	9,7
Укргазбанк	423	355	3,5	4 238 224,10	2 634 266,24	6,7
ОТП Банк	207	108	1,1	3 436 420,18	1 301 688,19	3,3
Укресімбанк	137	113	1,1	3 107 146,00	2 004 030,00	5,1
Кредобанк	181	162	1,6	1 637 131,84	1 155 113,16	2,9
Райффайзен Банк	1 238	156	1,6	1 564 659,00	745 508,00	1,9
Південний	40	17	0,2	1 162 037,99	317 213,38	0,8
Львів	388	254	2,5	1 006 558,00	762 679,00	1,9
Банк Кредит Дніпро	146	136	1,4	945 774,67	886 025,59	2,2
Сенс-Банк	10	7	0,07	780 000,00	333 000,00	0,8
Агропросперіс Банк	112	99	0,9	682 095,43	504 835,20	1,3
Таскомбанк	19	8	0,08	479 932,80	156 388,00	0,4
Банк Восток	10	9	0,09	250 600,00	220 600,00	0,6

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
МетаБанк	10	4	0,04	218 400,00	84 400,00	0,2
Полтава-Банк	26	26	0,3	209 859,76	209 859,76	0,5
Полікомбанк	9	6	0,06	160 432,40	84 054,80	0,2
Банк Альянс	6	6	0,06	79 000,00	79 000,00	0,2
МІБ	13	6	0,06	73 973,00	22 500,00	0,06
Піреус Банк МКБ	3	3	0,03	73 700,00	73 700,00	0,2
РадаБанк	7	0	0	70 054,30		
Український Капітал	4	2	0,02	47 000,00	41 000,00	0,1
КомінБанк	4	3	0,03	40 000,00	39 000,00	0,099
Глобус	19	14	0,1	24 332,07	20 689,11	0,05
RwS bank	2	2	0,02	8 408,80	8 408,80	0,02
Конкорд	2	2	0,02	7 000,00	7 000,00	0,02
АльтБанк	1	0	0	1 828,43		
Всього по банках	12 919	10 015		69 624 829,21	39 486 272,71	

Джерело: складено автором за матеріалами [20]

Введемо такі позначення: питома вага в межах усіх банків, % * – частка сільськогосподарських товаровиробників, які залучили кредити за програмою 5-7-9% у межах усіх банків; питома вага в межах усіх банків, % ** – частка залучених кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками за програмою 5-7-9% у портфелі банків.

Як видно в табл. 1, в рамках дії програми фінансової підтримки в аграрній сфері за рахунок зменшення вартості кредитів станом на 04 грудня 2023 року 30 банків надавали кредитні ресурси сільськогосподарським товаровиробникам. Найбільше кредитних коштів аграріям за аналізований період було надано наступними банками: Креді Агріколь Банк (15,4 млрд. грн., з них компенсовано 1,5 млрд. грн.), Ощадбанк (10,8 млрд. грн., з них компенсовано 7,8 млрд. грн.), Приватбанк (10,4 млрд. грн., з них компенсовано 9,8 млрд. грн.), ПроКредит Банк (6,4 млрд. грн., з них компенсовано 4,7 млрд. грн.), ПУМБ (6,0 млрд. грн., з них компенсовано 3,8 млрд. грн.), Укргазбанк (4,2 млрд. грн., з них компенсовано 2,6 млрд. грн.), ОТП Банк (3,4 млрд. грн., з них компенсовано 1,3 млрд. грн.) та Укрексімбанк (3,1 млрд. грн., з них компенсовано 2,0 млрд. грн.) [20].

За аналізований період перша і друга сходинки з трійки лідерів за кількістю аграріїв, які залучили кредитні кошти в банках приходиться на державні банки – Ощадбанк (4331 аграріїв, з них компенсацію отримали – 4023 або 92,9%) і ПриватБанк (3923 аграрії, з них компенсацію отримали – 3211 або 81,9%) та комерційний Райффайзен Банк 1238, з них компенсацію отримали – 156 аграріїв або 12,6%).

Результати дослідження вказують, що найвагоміша частка сільськогосподарських товаровиробників, які отримали кредитні кошти за програмою 5-7-9% у портфелі банків спостерігається в державних банках: Ощадбанку – 40,2%; Приватбанку – 32,1% відповідно.

До речі, станом на 04 грудня 2023 року найвагоміша частка залучених кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками за програмою 5-7-9% у портфелі банків припадає, знову ж таки, на державні Приватбанк (25,1%) і Ощадбанк

(19,8%) відповідно. Третю і четверту сходинки зайняли комерційні банки – Прокредит Банк (11,9%) і ПУМБ (9,7%). Державні Укргазбанк (6,7%) та Укрексімбанк (5,1%) займають відповідно п'яте та шосте місця в цьому рейтингу. Сьоме місце за даним індикатором посідає Креді Агріколь Банк (3,9%).

Резюмуючи сказане, відмітимо, що найвагоміша частка залучених кредитів сільськогосподарськими товаровиробниками за програмою 5-7-9% у контексті банківської системи припадає саме на державні банки.

Для підвищення ефективності кредитування сільськогосподарських підприємств потрібне подальше вдосконалення системи фінансових відносин. Система має передбачати не лише розвиток самофінансування підприємств, а й розширення державної підтримки, особливо щодо створення інфраструктури, підготовки спеціалістів, поширення наукових знань, розвитку селекції та насінництва сільськогосподарських культур і племінної справи. Сільськогосподарську економіку необхідно зробити привабливою для кредитування банків і компаній, насамперед через покращення фінансового стану аграрних підприємств, підпорядкування їх діяльності високим фінансовим результатам, яких можна здобути збільшуючи обсяги виробництва, підвищення їх прибутковості та усунення цінової різниці аграрної і промислової продукції, поліпшення фінансового стану суб'єктів АПК.

Незважаючи на складні для країни часи, необхідно намагатися створювати умови для стабілізації та сталого розвитку аграрної сфери, посилити роль кредитного механізму, щоб він максимально відповідав існуючим економічним та господарським умовам, спрямувати систему державної підтримки на підвищення ефективності сільського господарства.

З огляду зазначеного, процеси, що відбуваються в агропромисловому виробництві, потребують осмислення та кардинальної зміни концепцій організації управління та державного регулювання для вдосконалення цінового та фінансово-кредитного механізму та раціоналізації

взаємовідносин між безпосередніми виробниками та ієрархічною структурою управління, як по горизонталі, так і по вертикалі.

Подолання прогалів в аграрній сфері неможливе без удосконалення існуючого фінансово-кредитного механізму в напрямку, який дає змогу орієнтуватися спочатку на докорінне покращення забезпечення сільськогосподарських підприємств обіговими коштами, а потім на значне підвищення вартості діяльної частки основних засобів суб'єктів АПК з подальшим забезпеченням оновлення та розвитку пасивної частини основних фондів. Цю проблему може вирішити система державного фінансування сільськогосподарського виробництва, яка повинна базуватися на взаємодії судової, виконавчої та законодавчої гілок влади і на всіх рівнях (державному, суб'єкта, місцевого самоврядування) [2].

З огляду зазначеного, можна сформулювати наступні вагомні для України концептуальні аспекти: 1) використання кредитних коштів у відтворювальному процесі сільського господарства є важливим елементом економічного розвитку, основою накопичення капіталу; 2) Україна використовує різні форми організації сільськогосподарського кредиту. Фермери мають доступ до розгалуженої мережі комерційних, кооперативних і спеціалізованих банків, страхових компаній, ощадних кас та інших фінансово-кредитних організацій; 3) наявність розвиненої системи кредитних спілок. Цілісність і ефективність системи кооперативного кредиту забезпечуються єдністю кооперативної власності знизу догори і єдністю системи функціональних зв'язків; 4) поширені різні форми небанківського кредитування, за допомогою яких відбувається цільове кредитування; 5) кредитна діяльність кооперативних банків включає всі види кредитів з різними умовами, які надають універсальні банки (Креді Агріколь Банк, ОТП Банк, Кредобанк, Піреус Банк, УкрСиббанк); 6) регулювання аграрного сектора на рівні держави через механізм сільськогосподарського кредиту є найвагомішою складовою економічної політики держави; 7) держава змінює умови надання пільгових кредитів відповідно до вимог поточної економічної політики; 8) перманентні позики використовуються в багатьох країнах; в Україні сільгоспвиробники практично не беруть участі в переговорах щодо основних умов кредитування з банком; 9) конкуренцію між банками за надання найліпших послуг фермерам заохочує держава, тим самим стримуючи монополію кредитних послуг; 10) стратегія розвитку банку передбачає роботу з аграрними підприємствами та індивідуальними підприємцями як один із пріоритетних напрямів своєї діяльності.

Висновки

Для того, щоб залучити додаткові фінансові ресурси на потреби сільського господарства рекомендується: активніше залучати кошти населення та підприємств у вигляді продовольчих

кредитів, які погашаються сільськогосподарською продукцією за гарантованими цінами; завзято використовувати систему рентної плати при оподаткуванні; розробити принципово нову систему короткострокового кредитування на основі часткової або повної державної гарантії повернення кредитних коштів; змінити чинний механізм субсидування ставки процента (та основної суми позики) зі спеціального фонду кредитування агропромислового комплексу таким чином, щоб держава сплачувала кошти не банку, а безпосередньо сільгосппідприємству, яке взяло один кредит у банку під ринковий відсоток; створення спеціальної системи кредитування малого аграрного бізнесу в сільській місцевості як альтернативи банківському кредитуванню; створення спеціалізованого банку, орієнтованого на співпрацю з сільськогосподарськими підприємствами та здатного надавати довгострокові кредити для поновлення основних фондів виробництва.

Найвагомішим напрямом посилення ролі кредитних відносин в аграрній економіці та оптимізації економічних відносин банків із сільськогосподарськими підприємствами є формування кредитного ринку шляхом розвитку комерційних, кооперативних і державно-приватних банків, розвиток сільськогосподарського кредитного банку, державних, муніципальних, змішаних та іноземних банків. Банки запроваджують не тільки великі, а й середні і навіть малі, як універсальні, так і спеціалізовані, майнові, іпотечні та взаємкредитні відносини. Система кредитних установ і видів кредиту повинна сприяти формуванню міжбанківської конкуренції і вільному вибору компаній банками і клієнтами. В інтересах розвитку конкуренції на кредитному ринку важливо не допустити його монополізації шляхом утворення монополістичних угод, створення картелів, синдикатів, трестів, корпорацій і холдингів, які можуть його монополізувати і зробити кредит недоступним для сільського господарства. Передумовою подолання монополізму має стати удосконалення анти-монопольного законодавства.

Не можна допустити, щоб НБУ, працюючи над зниженням інфляції, не приділяв належної уваги розвитку кредитування аграрної економіки. Дослідження політики НБУ у фінансово-кредитній сфері показує, що, згідно з монетаристськими принципами, українська економіка переважно підпорядкована придушенню інфляції та базується на стихійному русі капіталу. На практиці це призводить до значного подорожчання комерційних кредитів і товарних кредитів, що в свою чергу призводить до різкого скорочення масштабів надання кредитних коштів аграрній галузі. Важливо подолати стихійне перетікання капіталу між регіонами. Це призводить до послаблення регіональних фінансів, а відтак і кредитних відносин.

Результати наукового пошуку можуть бути корисні для державних органів регулювання

агропромислового виробництва в цілях розробки заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних асигнувань на стабілізацію та розвиток виробництва в аграрній сфері на основі виплати дотацій та збільшення компенсацій,

диференційованого підходу в виборі сільськогосподарських виробників, яким з державного бюджету надаються кошти для забезпечення виробничої діяльності.

Abstract

The relevance of the article is due to the need to improve the financial mechanism in agriculture, including the mechanism of state financial support for agricultural producers carrying out production activities in difficult military conditions. The theoretical aspects of the functioning of the financial mechanism of the agro-industrial complex and its features in agriculture are considered. The process of formation and development of the newest parts of the market system for lending to agricultural companies is considered. The market for credit resources of agricultural enterprises and the possibilities of expanding credit relations in agriculture are analyzed. The credit potential of agriculture is assessed. The features of state financial support for agricultural producers in war conditions are revealed. The specifics of credit relations in the agricultural sector are analyzed. The current practice of providing borrowed funds to agricultural enterprises by banks is assessed. Credit barriers for agricultural enterprises have been identified and ways to overcome them have been proposed. The process of transformation of state policy to support agriculture is analyzed and the need to make appropriate changes is substantiated. Key areas for improving the mechanisms for ensuring a creditworthy environment in the agricultural sector have been developed. Methodological provisions have been formulated for the formation of a system of financial support by the state for enterprises in the agro-industrial complex. Practical measures are proposed to eliminate shortcomings in the existing practice of credit relations between agricultural enterprises and banks. Directions for improving the financial and credit mechanism of state support for the agricultural sector have been developed. The practical value of the article is aimed at developing measures aimed at stabilizing and developing agricultural production based on increasing compensation and applying a differentiated approach in the selection of agricultural producers, who are provided with funds from the state budget to ensure production activities.

Список літератури:

1. Андрос С.В. Тенденції розвитку ринку аграрного кредитування домогосподарств в Україні: аналіз споживчих та іпотечних кредитів / С.В. Андрос, В.Г. Герасимчук // Дослідження світової аграрної економіки. – 2023. – № 4 (2). – С. 32-46. DOI: 10.36956/twae.v4i2.846.
2. Андрос С.В. Механізм фінансової підтримки доходів фермерських господарств: європейський досвід для України / С.В. Андрос, В.Г. Герасимчук // Економіка: реалії часу: Науковий журнал. – 2022. – № 4(62). – С. 15-24. DOI: 10.15276/ETR.04.2022.2. DOI: 10.5281/zenodo.7482605.
3. Ханал А.Р. Сільське фінансування, малі фермерські господарства з обмеженим капіталом та фінансова ефективність: результати первинного опитування / А.Р. Ханал, О. Омобітан // Журнал аграрної та прикладної економіки. – 2020. – №. 52 (2). – С. 288-307. DOI: 10.1017/aae.2019.45.
4. Баррі П.Д. Фінансування сільського господарства: кредит, кредитні обмеження та наслідки / П.Д. Баррі, Л.Д. Робісон // Довідник з економіки сільського господарства. – 2001. – № 1 (А). – С. 513-571. DOI: 10.1016/S1574-0072(01)10013-7.
5. Доступ до кредитів, розподіл факторів і продуктивність ферм: дані з перехідної економіки ЦСЄ / П.Чаян, Я.Фальковський, А.Канц // Огляд сільськогосподарських фінансів. – 2012. – № 72 (1). – С. 22-47. DOI: 10.1108/00021461211222114.
6. Абдаллах А.-Х. Сільськогосподарський кредит і технічна ефективність у Гані: чи існує взаємозв'язок? / А.-Х.Абдаллах // Огляд сільськогосподарських фінансів. – 2016. – № 76 (2). – С. 309-324. DOI: 10.1108/AFR-01-2016-0002.
7. Сільськогосподарське зростання за рахунок сільськогосподарських кредитів: підхід VECM / В. Хан, С. Фатіма, М. Джамшед // Азіатський журнал дорадництва в сільському господарстві, економіки та соціології. – 2017. – № 19 (1). – С. 1-16. DOI: 10.9734/AJAEES/2017/32304.
8. Агбоджі А.Е. Сільськогосподарський кредит та його вплив на продуктивність деяких зернових культур у Того / А.Е. Агбоджі, А.А. Джонсон // Фінанси та торгівля на ринках, що розвиваються. – 2019. – № 57 (12). – С. 3320-3336. DOI: 10.1080/1540496X.2019.1602038.
9. Ризик, кредитні обмеження та фінансова ефективність у сільському господарстві Перу / Д. Флетшнер, К. Гюркінгер, С. Баучер // Журнал досліджень розвитку. – 2010. – № 46 (6). – С. 981-1002. DOI: 10.1080/00220380903104974.
10. Чісаса Д. Банківський кредит і сільськогосподарське виробництво в Південній Африці: коінтеграція, короткострокова динаміка і причинно-наслідковий зв'язок / Д. Чісаса, Д. Макіна // Журнал прикладних бізнес-досліджень. – 2015. – № 31 (2). – С. 489-500. DOI: 10.19030/jabr.v31i2.9148.

11. Інклюзивне фінансування, підприємництво фермерських домогосподарств та інклюзивна трансформація сільської місцевості в бідних сільських районах Китаю / Т. Лю, Г. Хе, К.Г. Турві // *Фінанси та торгівля на ринках, що розвиваються*. – 2021. – № 57 (7). – С. 1929-1958. DOI: 10.1080/1540496X.2019.1694506.
12. Доступ до фінансування та різниця в продуктивності сімейних ферм у Беніні: дані малих ферм / Д.А. Уенсу, Г.Г. Гуджо, М.М. Сену // *Scientific African*. – 2021. – № 13. DOI: 10.1016/j.sciaf.2021.e00940.
13. де Кастро Е.Р. Сільський кредит і сільськогосподарське постачання в Бразилії / Е.Р. де Кастро, Е.К. Тейшейра // *Економіка сільського господарства*. – 2012. – № 43 (3). – С. 293-302. DOI: 10.1111/j.1574-0862.2012.00583.x.
14. Вплив офіційного кредиту на сільськогосподарську продукцію: емпіричні дані з Пакистану / Д. Ахмад, М.І. Чані, М. Афзал // *Sarhad Journal of Agriculture*. – 2018. – № 34 (3). – С. 640-648. DOI: 10.17582/journal.sja/2018/34.3.640.648.
15. Зех Л. Застосування моделей кредитного ризику до сільськогосподарського кредитування / Л. Зех, Г. Педерсон // *Огляд сільськогосподарських фінансів*. – 2004. – № 64 (2). – С. 91-106. DOI: 10.1108/00214660480001156.
16. Якубу І.Н. Моделювання функцій фінансового посередництва банків та економічного зростання в Африці на південь від Сахарі / І.Н. Якубу, І. Абдалла // *Журнал грошей і бізнесу*. – 2021. – № 1 (1). – С. 1-7. DOI: 10.1108/JMB-04-2021-0005.
17. Сільське кредитування та результати сільського господарства в Бразилії / А.К. Марія, А.М.С. Амарал, Д.М.С. Андраде, Д.С. Авелар, Б.С. Гоес // *Бразильський журнал інженерії біосистем*. – 2021. – № 15 (1). – С. 168-189. DOI: 10.18011/bioeng2021v15n1p168-189.
18. Наглядова статистика // *Національний банк України*. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3>.
19. Андрос С.В. Механізм врегулювання проблемних банківських кредитів в умовах війни / С.В. Андрос, В.Г. Герасимчук // *Економіка: реалії часу: Науковий журнал*. – 2023. – № 1 (65). – С. 12-25. DOI: 10.15276/ETR.01.2023.1. DOI: 10.5281/zenodo.7834231.
20. Стан кредитування підприємств АПК у 2023 році // *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apek/stan-kredituvannya-pidpriemstv-apek-u-2023-roci>.

References:

1. Andros, S.V., & Gerasymchuk, V.H. (2023). Development Trends of the Market of Agricultural Lending to Households in Ukraine: Analysis of Consumer and Mortgage Loans. *Research on World Agricultural Economy*, 4 (2), 32-46. DOI: 10.36956/rwae.v4i2.846 [in Ukrainian].
2. Andros, S.V., & Gerasymchuk, V.H. (2022). Farm income financial support mechanism: european experience for Ukraine. *Economics: time realities. Scientific journal*, 4 (62), 15-24. DOI: 10.15276/ETR.04.2022.2 DOI: 10.5281/zenodo.7482605 [in Ukrainian].
3. Khanal, A.R., & Omobitan, O. (2020). Rural finance, capital constrained small farms, and financial performance: findings from a primary survey. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 52 (2), 288-307. DOI: 10.1017/aae.2019.45 [in English].
4. Barry, P.J., & Robison, L.J. (2001). Agricultural finance: credit, credit constraints, and consequences. In: *Handbook of Agricultural Economics*, 1 (A), 513-571. Amsterdam: Elsevier. DOI: 10.1016/S1574-0072(01)10013-7 [in English].
5. Ciaian, P., Falkowski, J., & Kancs, d.'A. (2012). Access to credit, factor allocation and farm productivity: evidence from the CEE transition economies. *Agricultural Finance Review*, 72 (1), 22-47. DOI: 10.1108/00021461211222114 [in English].
6. Abdallah, A. (2016). Agricultural credit and technical efficiency in Ghana: is there a nexus? *Agricultural Finance Review*, 76 (2), 309-324. DOI: 10.1108/AFR-01-2016-0002 [in English].
7. Khan, W., Fatima, S., & Jamshed, M. (2017). Agricultural credit-led agricultural growth: A VECM approach. *Asian Journal of Agricultural Extension, Economics & Sociology*, 19 (1), 1-16. DOI: 10.9734/AJAEES/2017/32304 [in English].
8. Agbodji, A.E., & Johnson, A.A. (2019). Agricultural credit and its impact on the productivity of certain cereals in togo. *Emerging Markets Finance and Trade*, 57 (12), 3320-3336. DOI: 10.1080/1540496X.2019.1602038 [in English].
9. Fletschner, D., Guirking, C., & Boucher, S. (2010). Risk, credit constraints and financial efficiency in Peruvian agriculture. *Journal of Development Studies*, 46 (6), 981-1002. DOI: 10.1080/00220380903104974 [in English].

10. Chisasa, J., & Makina, D. (2015). Bank credit and agricultural output in South Africa: cointegration, short run dynamics and causality. *Journal of Applied Business Research*, 31 (2), 489-500. DOI: 10.19030/jabr.v31i2.9148 [in English].
11. Liu, T., He, G., & Turvey, C.G. (2021). Inclusive finance, farm households entrepreneurship, and inclusive rural transformation in rural poverty-stricken areas in China. *Emerging Markets Finance and Trade*, 57 (7), 1929-1958. DOI: 10.1080/1540496X.2019.1694506 [in English].
12. Houensou, D.A., Goudjo, G.G., & Senou, M.S. (2021). Access to finance and difference in family farm productivity in Benin: evidence from small farms. *Scientific African*, 13. DOI: 10.1016/j.sciaf.2021.e00940 [in English].
13. Castro, E.R., & Teixeira, E.C. (2012). Rural credit and agricultural supply in Brazil. *Agricultural Economics*, 43 (3), 293-302. DOI: 10.1111/j.1574-0862.2012.00583.x [in English].
14. Ahmad, D., Chani, M.I., & Afzal, M. (2018). Impact of formal credit on agricultural output: empirical evidence from Pakistan. *Sarhad Journal of Agriculture*, 34 (3), 640-648. DOI: 10.17582/journal.sja/2018/34.3.640.648 [in English].
15. Zech, L., & Pederson, G. (2004). Application of credit risk models to agricultural lending. *Agricultural Finance Review*, 64 (2), 91-106. DOI: 10.1108/00214660480001156 [in English].
16. Yakubu, I.N., & Abdallah, I. (2021). Modelling the financial intermediation function of banks and economic growth in sub-Saharan Africa. *Journal of Money and Business*, 1 (1), 1-7. DOI: 10.1108/JMB-04-2021-0005 [in English].
17. Maria, A.C., Amaral, A.M.S., Andrade, J.M.S., Avelar, J.S., & Góes, B.C. (2021). Rural credit and agriculture performance in Brazil. *Revista Brasileira De Engenharia De Biosistemas*, 15 (1), 168-189. DOI: 10.18011/bioeng2021v15n1p168-189 [in English].
18. Supervisory statistics. National Bank of Ukraine. Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> [in Ukrainian].
19. Andros, S.V., & Gerasymchuk, V.H. (2023). Mechanism for settlement of problem bank credits in the conditions of war. *Economics: time realities*, 1 (65), 12-25. DOI: 10.15276/ETR.01.2023.1 [in Ukrainian].
20. The state of lending to agro-industrial complex enterprises in 2023. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua/napryamki/finansova-politika/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Андрос С.В. Фінансовий механізм функціонування підприємств агропромислового комплексу та забезпечення доступності кредитних ресурсів / С.В. Андрос // *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. – 2024. – № 2 (72). – С. 13-23. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No2/13.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.02.2024.2. DOI: 10.5281/zenodo.11238115.

Reference a Journal Article:

Andros S.V. *Financial Mechanism of Functioning of Agricultural Industrial Complex Enterprises and Ensuring Availability of Credit Resources* / S.V. Andros // *Economics: time realities. Scientific journal*. – 2024. – № 2 (72). – P. 13-23. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No2/13.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.02.2024.2. DOI: 10.5281/zenodo.11238115.

